שבילי פנחס

"רבי עקיבא היה יושב ודורש והציבור מתנמנם"

רבי עקיבא עורר את הציבור לעסוק בתורה גם בלילה כדי להפריד את החלק הרע שבקרבם כמו שעשו שרה ואסתר

בפרשתנו פרשת חיי שרה דבר בעתו מה טוב להתבונן במאמר הנפלא במדרש (ב"ר נח-ג): **"רבי עקיבא היה יושב ודורש והציבור מתנמנם, ביקש לעוררן, אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות"**. ונתייגעו המפרשים לבאר כל אחד על פי דרכו כוונתו העמוקה של רבי עקיבא, שעורר את הציבור על ידי שדרש לקשר בין אסתר המלכה שמלכה על קכ"ז מדינות, בזכות שרה אמנו שחיתה קכ"ז שנה.

והנני מעלה על שלחן מלכים בדחילו ורחימו מה שחנני ה' לבאר כוונתו העמוקה של התנא הקדוש רבי עקיבא, על פי הקדמה יקרה שהביא בספר הנפלא "עמודיה שבעה" [לדרשן הגדול רבי בצלאל מסלוצק זצ"ל שהגה"ק החיד"א מרבה להביאו] (עמוד הראשון סימן ט) בענין אסתר המלכה, אשר כפי המבואר בזוהר הקדוש (רעיא מהימנא פרשת כי תצא רעו.) לא נתייחדה ח"ו אסתר עם אחשורוש הגוי, אלא השכינה הקדושה הסתירה אותה מאחשורוש ושלחה לו שידה במקומה, ולכן נקראת **"אסתר"** שהיא מלשון הסתרה, והנה מאמר הזוהר בלשון קדשו:

"מַטְרוֹנִיתָא [השכינה הקדושה] **אִתְמַר בָּהּ** [נאמר בה] (תהלים קג-יט) **וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה, בָּתַר דְּאִתְלַבְּשָׁא בֵּיהּ אֶסְתֵּר שְׁלִיטַת אֶסְתֵּר עַל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְאוּמָתֵיהּ** [אחרי שנתלבשה השכינה באסתר שלטה על אחשורוש ואומתו], **וְאִתְּמַר בֵּהּ** (אסתר ט-טז) **וְהָרוֹג בְּשׂוֹנְאֵיהֶם. וְאִי תֵּימָא דְּאִתְיַיחַד עִמֵּהּ** [ואם תאמר שנתייחד עמה אחשורוש] **אַף עַל גַּב דַּהֲוֹו בְּבֵיתָא חֲדָא** [אף שהיו בבית אחד], **חַס וְשָׁלוֹם...**

אֶסְתֵּר לִישָׁנָא דְּסִתְרָאָה [אסתר היא לשון הסתרה, כמו שכתוב], (תהלים לב-ז) **אַתָּה סֵתֶר לִי, שְׁכִינְתָּא אִסְתַּיְּרַת לָהּ מֵאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְיָהִיב לֵיהּ שִׁידָה בְּאַתְרָהּ** [השכינה הסתירה את אסתר מאחשורוש ונתנה לו שידה במקומה], **וְאִתְּהַדְּרַת אִיהִי בְּדָרוֹעֵיהּ דְּמָרְדְּכַי** [וחזרה אסתר בזרועותיו של מרדכי], **וּמָרְדְּכַי דְּהֲוָה יָדַע שְׁמָא מְפָרַשׁ וְשִׁבְעִין לָשׁוֹן עֵבַד כָּל דָּא בְּחָכְמְתָא"** – [מרדכי שהיה יודע את השם המפורש ושבעים לשון עשה כל זה בחכמה].

מרדכי השתמש בשם המפורש להפריד מאסתר את החלק הרע שבה שהיא השידה ששלחו לאחשורוש

עתה הבה ונתבונן בדברי ה"עמודיה שבעה" שמביא בשם רבינו האריז"ל, שהוסיף לבאר לנו את דברי הזוהר הקדוש ממה שנתגלה לו מסוד ה' ליראיו, והנה הדברים בלשון קדשו:

"והאר"י זללה"ה (עץ חיים שער מט פרק ו) **הקשה על זה, כי איך יתכן שנתן הקב"ה שידה במקום אסתר ואחשורוש לא נגע באסתר, והלא דריוש המלך בן אחשורוש הוא נקרא בדרשות ז"ל** (ויק"ר יג-ה) **בן אסתר, וחכמים לא שוא ידברו. ותירץ הוא ז"ל על דרך מה שאיתא בזוהר פרשת כי תצא** (הנ"ל), **וכל מי שרוצה להבין דברי הזוהר שם יבין על פי הדברים אלה כאן, כי הוא** [האר"י] **ז"ל בדברים אלה ביאר מאמר הזוהר שם.**

וזה לשונו, כל אדם ואדם הוא מורכב מצד טוב ורע, ושניהם הם מתלבשין זה בזה, והם ממש כשני צורות של שני בני אדם, ודומים זה לזה ונכללין כאחד, אלא שחלק הטוב נקרא לבוש וחלק הרע נקרא בגד מלשון (ישעיה כד-טז) **בוגדים בגדו, ואותו הרע נקרא גם כן שד המחטיא את האדם והוא היצר הרע שבקרבו, וחלק הטוב הוא היצר הטוב שבו המרגיל את האדם בתורה במצוות ומעשים טובים, וזהו שאמרו רבותינו ז"ל** (ברכות נד.) **בכל לבבך, בשני** (לבבך) **[יצריך] ביצר טוב וביצר הרע.**

ובשביל אותו הרע נקנסה מיתה על הבריות, כי אם לא היה אדם הראשון חוטא היה נשתייר כולו טוב, אבל אחר שחטא ונתערב טוב ברע נקנסה עליו מיתה, ועל ידי שהוא נקבר בקבר בעפר הארץ, נרקב הרע והטוב מונח במקומו, והוא ענין הקבורה בארץ כמו שכתב גם כן מזה בכוונת אר"י הנדפס (דף סא:).

והיו מרדכי ואסתר יודעים להשתמש בשם המפורש ולחלק חלק הרע מן הטוב, וכן עשו והפרידו החלק הרע הנקרא בגד ושד מן אסתר, והיה נראה כאסתר ממש וכצורתה, ועם אותו חלק הרע היה מתייחד אחשורוש, והוא השידה שהניחו במקומה... ולפיכך נקרא דריוש בן אסתר, אף על פי שנולד מן השידה, כי אותה השידה היא מחלק הרע של אסתר".

על פי האמור מפרש ה"עמודיה שבעה" כמין חומר את המזמור בספר תהלים (מזמור כב): **"למנצח על אילת השחר"** שאמרה אסתר, כמבואר בגמרא (יומא כט.) שנמשלה אסתר לאילת השחר, וכן הוא במדרש שוחר טוב (שם): **"אילת השחר זו אסתר"**, הנה כי כן זהו שאמרה (שם טו): **"כמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי"**, על ידי שנפרדו כל חלקי הרע מחלקי הטוב שבי. ולפי שהיצר הטוב והיצר הרע הם בשני חדרי הלב, היצר הטוב מימין והיצר הרע משמאל, לכן הוסיפה לומר: **"היה לבי כדונג נמס בתוך מעי, יבש כחרש כוחי"**, כי אין אני אלא חצי גוף,

וזהו שאמרה בהמשך הדברים(שם יז): **"כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני כארי ידי ורגלי"**, הם כוחות הטומאה של הס"מ שסבבו את אסתר המלכה כדי לשלוט בחלק הטוב שבה מצד הקדושה, **"אספר כל עצמותי"**, שנשארו אצלי מהחלק הטוב שהפרדתי מהחלק הרע, ולכן הכלבים כוחות הטומאה, **"המה יביטו יראו בי"**, בכעס שאין להם שליטה על החלק הטוב שבי, כי הן אמת **"יחלקו בגדי להם"**, שלקחו את החלק הרע שבי הנקרא **"בגד"** מלשון בגידה, שהיא השידה שהלכה לאחשורוש במקום

אסתר, אבל "**ועל לבושי יפילו גורל**", שהם רוצים לשלוט גם על החלק הטוב שנקרא "**לבוש**", ועל כך התפללה אסתר "**ואתה ה' אל תרחק אילותי לעזרתי חושה**", לשמור על החלק הטוב שבי שלא יצליחו לשלוט בו.

הגר היתה חלק הרע של שרה אמנו ששלחה לאברם לנקות את החלק הרע שבו

והננו ממשיכים במסע הקודש למצוא את החוט הזהב המקשר בין אסתר המלכה לשרה אמנו, על פי מה שהביא ב"עמודיה שבעה" (שם) עוד גילוי נפלא בשם רבינו האריז"ל, כי שרה אמנו כבר קדמה להפריד את החלק הרע שבה מהחלק הטוב, והחלק הרע שבה היא הגר שפחת שרה.

וזהו הטעם שמסרה שרה את הגר שפחתה לאברהם, כי לפני שנימול היה בו עדיין חלק הרע מצד הערלה, לכן רצתה שרה שהגר שפחתה תשאב מאברהם את החלק הרע שבו בלידת ישמעאל, ועל ידי זה ישאר אברהם אחרי המילה כולו טוב בלי שום רע, ואז יוליד משרה את יצחק כששניהם אברהם ושרה נקיים ומזוככים מכל רע, והנה הם דברי ה"עמודיה שבעה" בלשון קדשו:

"**ודע מה שכתב האר"י בענין שרה והגר, שכתיב בפסוק** (בראשית טז-ג) **ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה וגו' ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה, ולמה עשתה שרה כזאת, ואמר כי הגר היא היתה חלק הרע של שרה, ושרה היתה כולה מצד הטוב, ואברהם היה עודנו מעורב טוב ורע כשאר כל האדם, ולפיכך לקחה את שפחתה בידה, שיבוא אברם ויפלוט חלק הרע שבו בשפחתה, ויצא על ידי ישמעאל מצד הרע, וישתייר גם חלק אברהם כולו טוב, ויצא יצחק טהור בלי סיג, וכמו שהאריך מזה רבינו** [יעקב] **צמח בספרו משיבת נפש**".

הנה מה טוב ומה נעים לצרף הרמז הנפלא שכתב ב"אגרא דכלה" פרשת לך לך לפרש מקרא שכתוב (שם טז-טו): "**ותלד הגר לאברם בן ויקרא אברם שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל**", על פי מה שמחדש כי הטעם שקרא אברהם את שם בנו אשר ילדה לו הגר ישמעאל, הוא כדי לרמז בכך שנולד מהגר שהיא החלק הרע של שרה, וגם מחלק הרע שבו לפני שנימול כשעדיין נקרא בשם "**אברם**", ולכן קרא את שמו **ישמעא"ל** שעולה בגימטריא **אבר"ם הג"ר** לרמז שנולד מהם.

לפי זה מפרש ה"אגרא דכלה" בלשון קדשו [הסוגריים במקור]: "**וזהו יתכן בכוונת הכתוב, ותלד הג"ר [דייקא] לאבר"ם [כשהיה שמו אברם עדיין] בן, [על כן] ויקרא אבר"ם שם בנו [הנולד לו כששמו אבר"ם], אשר ילדה הג"ר [דייקא] ישמעא"ל [שהוא בגימטריא אבר"ם הג"ר], והוא נכון בעזרת השי"ת**".

ב"מדרש תלפיות" לבעל "שבט מוסר" (ענף הגר) הביא את דברי ה"עמודיה שבעה" בשם האריז"ל, והוסיף לפרש בזה מה שכתוב בפרשת וירא (בראשית כא-ט):

"**ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק** [ופירש רש"י, מצחק בעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים], **ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק. וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו. ויאמר אלקים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע**".

ופירש רש"י: "**שמע בקולה, בקול רוח הקודש שבה, למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות**". וצריך ביאור איך זכתה שרה לנבואה עד כדי כך שאברהם היה טפל אליה. אך לפי האמור הביאור על כך הוא, כי מכיון ששרה הפרידה את החלק הרע שבה לפני אברהם, וגם הפירוד של החלק הרע שבאברהם נעשה על ידי שרה שנתנה לו את הגר שפחתה לאשה, לכן היה אברהם טפל בנביאות לשרה.

אסתר המלכה למדה משרה אמנו שהיא צריכה להפריד את החלק הרע שבה

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין דרשת רבי עקיבא: "**מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות**". התכוון ליישב בזה הפליאה הגדולה על אסתר המלכה שהיתה צדקת גדולה, כמו שכתוב (אסתר ה-א): "**ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות**", ופירש רש"י מה שדרשו בגמרא (מגילה יד:): "**שלבשתה רוח הקודש**", הנה כי כן יפלא איך יתכן שהסכימה להיות מלכה למלך אחשורוש שהיה גוי ועוד בעצת מרדכי מראשי הסנהדרין, ולא מסרה נפשה על קדושת השם אפילו לפנים משורת הדין.

לכן כדי ליישב פליאה זו דרש רבי עקיבא: "**תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות**", והתכוון ללמדנו בזה, כי כשראתה אסתר שהקב"ה מסבב כל הסיבות סיבב שמתוך אלפי נערות בחר המלך אחשורוש דוקא בה להיות מלכה על **קכ"ז** מדינות שמלך עליהן, התבוננה ברוח קדשה שהקב"ה רמז לה בכך, כי בהיותה בת בתה של שרה שחיתה **קכ"ז** שנה, ראוי שתמלוך על קכ"ז מדינות על ידי שתלך בדרכה של שרה, להפריד את החלק הטוב מן החלק הרע שבה, ותשלח לאחשורוש את החלק הרע שבה שהיא השידה, ועל ידי זה תציל את כל ישראל מכליה.

הנה מה טוב ומה נעים לבאר לפי זה הוויכוח שהיה בין מרדכי ואסתר בענין כניסתה אל המלך אחשורוש שלא ברשות, כי אסתר סירבה מתחילה להיכנס אל המלך באומרה (אסתר ד-יא): "**כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים, אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית, לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה, ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום**".

על כך השיב לה מרדכי דברים חריפים (שם יג): "**אל תדמי בנפשך להימלט בית המלך מכל היהודים, כי אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו, ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות**".

רבינו האריז"ל: שרה אמנו זכתה להפריד את החלק הרע שבה שהיא הגר שפחתה מהחלק הטוב שבה

שרה מסרה לאברהם אבינו את הגר חלק הרע שבה לאשה כדי שתשאב מאברהם את חלק הרע שבו בתוך ישמעאל

אגרא דכלה: אברהם קרא לבנו שנולד מהגר ישמעא"ל בגימטריא אבר"ם הג"ר לרמז שנולד מהחלק הרע

מדרש תלפיות: אברהם אבינו היה טפל בנביאות לשרה, כי שרה הקדימה להפריד את החלק הרע שבה מהחלק הטוב

רבינו האריז"ל: מרדכי ואסתר הפרידו בשמות הקדושים את החלק הרע של אסתר שהיא השידה ששלחה במקומה

הקב"ה סיבב שתמלוך אסתר על קכ"ז מדינות כמספר שני חיי שרה כדי שתלמד ממנה להפריד את החלק הרע

רבי עקיבא ביקש לעורר את הציבור שתכלית עסק התורה היא בלילה, כי התורה מתקיימת במי "שממית עצמו" חלק הרע שבו

על ידי שאדם עוסק בתורה בחשכת הלילה הוא ממית את החלק הרע שבו שהוא מהיצר הרע וכוחותיו החשכים

כתוצאה מכך קיבלה עליה אסתר את פסק הדין של מרדכי (שם טו): **"ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי, לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום, גם אני ונערתי אצום כן, ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי".**

נקדים מה שדרשו בגמרא (מגילה טו.) מה שאמרה אסתר: **"וכאשר אבדתי אבדתי, כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך"**, כי עד עכשיו נכנסה לאחשורוש באונס ועכשיו נכנסה ברצון ונאסרה על מרדכי, ותמה על כך הגה"ק החיד"א בספרו "דברים אחדים" (דרוש ח) הלא מבואר בזוהר הקדוש שאסתר שלחה שידה במקומה, אם כן הרי לא נאסרה על מרדכי.

ואחרי שהאריך לפלפל בזה הוא מיישב קושיא זו, כי אסתר אמנם חששה שמא ישלוט אחשורוש בחלק הטוב שבה: **"אבל לפי האמת ה' הצילה גם בסוף והסתיר לאסתר, ואחשורוש נטפל ברעתה ותו לא"**. בספר "כסא דוד" (דרוש כא) הוסיף החיד"א לפרש בזה מה שכתוב (דברים לא-יח): **"ואנכי הסתר אסתיר"**, ודרשוהו בגמרא (חולין קלט:) על אסתר, שרמז הקב"ה בכך שיסתיר את אסתר מאחשורוש, בין כשלקחוה בעל כרחה בין כשהלכה אחר כך מעצמה להצלת ישראל, והיה בעזרתה לשלוח שידה במקומה.

ביאור נשגב של ה"זרע קודש" "אל תדמי בנפשך" שתיכנס אסתר בעצמה ולא על ידי השידה

כעבדא קמיה מאריה אבוא להשלים דבריו הקדושים, על פי מה שביאר הרה"ק מראפשיץ זי"ע ב"זרע קודש" (מועדים לחודש אדר) מה שאמר מרדכי לאסתר **"אל תדמי בנפשך"**, הנה הדברים בלשון קדשו:

"אל תדמי בנפשך. כי אמרו ז"ל שהכניסה לו שידית בדמותה... וזהו שהזהירה מרדכי, אל תדמי בנפשך, שתעשי דמותך ואת לא תכנסי אצלו, כי אם החרש תחרישי בעת הזאת, ותכניס שידה בדמותך, ויהיה הנס על ידי השידה שבדמותך, וכמו שמצינו בגמרא (מעילה יז:) **שהרבה פעמים נעשה נס על ידם.**

וזהו שאמר ריווח והצלה יעמוד ליהודים, אבל יהיה ממקום אחר, על דרך (שם) **שמצינו ברבי שמעון בן יוחאי כשהלך למלכות, ובא שד לעשות להם נס, שאמר יבוא הנס מכל מקום, אבל טוב יותר שיהיה מסטרא דקדושה, ולא מסטרא אחרא שאינה מצד האחדות רק מסטרא דאל אחר, ולא מסטרא דאחד לבד... וכן היה שהיה הנס מסטרא דקדושה".**

רחש לבי דבר טוב להשוות דבריו הקדושים של ה"זרע קודש", עם מה שמפורש בזוהר הקדוש פרשת כי תצא הנ"ל סוד הכתוב **"ואנכי הסתר אסתיר"**, וכן בדברי רבינו האריז"ל שהביא ה"עמודיה שבעה" שאחשורוש לא שלט באסתר המלכה כי אם בשידה ששלחה במקומה, כי בקשתו של מרדכי מאסתר שתיכנס בעצמה לאחשורוש ולא על ידי השידה, היתה רק בכניסתה אל אחשורוש להזמין אותו לסעודה כדי להציל את ישראל ולהביא על המן את מפלתו.

הנה כי כן על כניסה זו אמר מרדכי לאסתר **"אל תדמי בנפשך"**, שלא תשלח את השידה במקומה, אלא היא בעצמה תיכנס עם החלק הטוב שבה אל אחשורוש להזמין אותו לסעודתה כדי שההצלה תהיה מצד הקדושה, אולם אסתר חששה שאם תיכנס בעצמה אל אחשורוש, הרי הוא עלול לשלוט בחלק הטוב שבה ותיאסר על מרדכי, לכן אמרה **"וכאשר אבדתי אבדתי"**. אמנם לאמיתו של דבר לא שלט בה אחשורוש, וכמו שהבטיח הקב"ה **"ואנכי הסתר אסתיר"**, ב' הסתרות, אחת כשנכנסה באונס ואחת כשנכנסה אליו ברצון.

הנה מה טוב ומה נעים להבין בזה מה שכתוב: **"ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות"**, ודרשו בגמרא **"שלבשתה רוח הקודש"**, כי כשנכנסה אל המלך להזמין אותו ואת המן לסעודתה כדי להביא להצלתם של ישראל ולמפלתו של המן הרשע, נכנסה עם חלק הטוב שבה שלבשתה רוח הקודש.

ויש לומר כי מטעם זה כתוב (אסתר ה-ב): **"ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עומדת בחצר נשאה חן בעיניו"**, כי ראה עתה לראשונה את החלק הטוב שבה. ואף שלא ידע מכל הסוד הזה, אבל מכיון שכוחות הטומאה משתוקקים להתחבר עם הקדושה מצאה חן בעיניו, ולא הרג אותה על שנכנסה שלא ברשות, אלא הושיט לה את שרביט הזהב. וזהו שאמרה אסתר החלק הטוב שבה (שם ד): **"אם על המלך טוב יבוא ה'מלך ו'המן ה'יום"**, ופירש רבינו האריז"ל ב"פרי עץ חיים" (פורים פ"ו) שרמזה בראשי תיבות על השם **הוי"ה**, כי כל זה אמרה עם החלק הטוב שבה מצד הקדושה כדי להביא למפלתו של המן.

רבי עקיבא עורר את הציבור מנמנומם שבזכות עסק התורה בלילה מבטלים את החלק הרע

בדרך זו במסילה נעלה להשלים מה שעדיין נשאר לנו לבאר, איך כל האמור עם שרה אמנו ואסתר המלכה שהפרידו את החלק הטוב מן החלק הרע, קשור בקשר אמיץ עם תחילת דברי המדרש: **"רבי עקיבא היה יושב ודורש והציבור מתנמנם, ביקש לעוררן"**, וצריך ביאור איך ביקש לעורר את הציבור מנמנומם על ידי שאמר להם: **"מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות".**

ונראה לבאר הענין בזה על פי מה ששנינו בגמרא (ברכות סג:): **"אמר ריש לקיש מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר** (במדבר יט-יד) **זאת התורה אדם כי ימות באהל"**. וביאר הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ב) הכוונה שצריך להמית עצמו, על ידי שלא ירבה לתת שינה לעיניו, וכמו שכתב בלשון קדשו:

"אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן, ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז, זאת התורה אדם כי ימות באהל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים".

ומה נפלאים הם דברי הרמב"ם שמסמיך מיד להלכה זו, ללמדנו כמה חשוב הוא שיעסוק האדם בתורה בלילה, אשר כפי המבואר הוא חלק מהציווי **"אדם כי ימות באהל"** שצריך להמית עצמו על התורה, והנה הם דבריו החוצבים להבות אש קודש (שם הלכה יג):

"אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים אין רינה של תורה אלא בלילה, שנאמר (איכה ב-יט) **קומי רוני בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר** (תהלים מב-ט) **יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי".**

וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (יו"ד סימן רמו סעיף כג): **"מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה, באכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהם, אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה".** והוסיף על זה הרמ"א: **"הגה - כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם בלילה".**

"מה יעביד איניש ויחיה ימית עצמו"

בדרך המלך נלך לבאר מה שדרש ריש לקיש שאין דברי תורה מתקיימים **"אלא במי שממית עצמו עליה"**, הכוונה בזה שהוא ממית את החלק הרע שבקרבו שהוא העצמיות של האדם, כי אף שאין בכוחנו לעשות מה שעשו שרה ואסתר להפריד על ידי שמות הקדושים את החלק הרע מן החלק הטוב, עד כדי כך שיהיו שני גופים נפרדים, אבל יש בכוחנו להכניע ולהמית את החלק הרע על ידי עסק התורה וקיום המצוות.

וכבר מצינו דבר זה אצל דוד המלך שהעיד על עצמו (תהלים קט-כב): **"ולבי חלל בקרבי"**, ודרשו בגמרא (ברכות סא:): **"צדיקים יצר טוב שופטן שנאמר ולבי חלל בקרבי"**. ופירש רש"י: **"יצר הרע הרי הוא כמת בקרבי"**. וכן שנינו בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ט ה"ה): **"דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו בלבבו, מאי טעמא ולבי חלל בקרבי".**

ויש לומר שזכה דוד המלך להורגו על ידי שעסק בתורה בלילה, כמו ששנינו בגמרא (ברכות ג:): **"אמר רבי שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר".**

וכן מצינו מאמר ברור בספר הבהיר המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה (אות קצו) בענין היצר הרע השולט באדם: **"עד דאתי דוד והרגו, הדא הוא דכתיב ולבי חלל בקרבי, כך אמר דוד הואיל ולא יכולתי לו, לא יגורך רע, ובמה יכל לו דוד בגרסתו, שלא היה שותק לילה ויום, והיה מחבר תורה של מעלה, כי כל שעה שאדם לומד תורה לשמה התורה של מעלה מתחברת להקב"ה".**

על פי האמור נשכיל להבין מה ששנינו בגמרא (תמיד לב.) שאלכסנדרוס מוקדון שאל את זקני הנגב בדרך חידה: **"מה יעביד איניש ויחיה"**, פירוש, מה יעשה אדם ויחיה, השיבו לו זקני הנגב גם בדרך חידה: **"אמרו ליה ימית עצמו"**. שאל אלכסנדרוס שוב: **"מה יעביד איניש וימות"**, מה יעשה אדם וימות, והשיבו לו: **"יחיה את עצמו".**

לפי האמור הביאור בזה, כי **העצמיות** של האדם שנולד עם הנפש הבהמית היא חלק הרע שבקרבו, וזהו שהשיבו זקני הנגב בחכמה, כי אם האדם רוצה לחיות חיים אמיתיים, העצה על כך היא **"ימית עצמו"**, שימית את חלק הרע שבקרבו על ידי עסק התורה, ואם הוא רוצה ח"ו להמית את חלק הטוב שבקרבו, אז **"יחיה את עצמו"** לרדוף אחרי הבלי עולם הזה למלאות תאוות לבו, שאז ישלוט בו רק היצר הרע על ידי חלק הרע שבקרבו.

בזכות שמאיר האדם את הלילה בעסק התורה הוא הורג את היצר הרע וכוחותיו החשכים

ויש להוסיף תבלין לבאר מדוע דוקא לימוד התורה בלילה ממית את החלק הרע שבאדם שהוא היצר הרע, על פי מה שידוע כי העסק בתורה ובמצוות הוא בבחינת יום שמאיר בו השמש, ואילו חשכת הלילה היא רמז על היצר הרע וכוחותיו המחשיכים את העולם, וכמו שדרשו במדרש (ב"ר ב-ה) מקרא שכתוב (בראשית א-ב): **"והארץ היתה תהו ובהו, אלו מעשיהם של רשעים, ויאמר אלקים יהי אור, אלו מעשיהם של צדיקים".**

לכן על ידי שהאדם עוסק באור התורה בחשכת הלילה, הרי הוא זוכה לגרש את החושך שהוא חלק הרע שבאדם בבחינת **"ולבי חלל בקרבי"**. ולפי זה מבוארים היטב דברי הרמב"ם שמבאר את דברי ריש לקיש איך דברי תורה מתקיימים רק במי **"שממית עצמו"** עליה, דהיינו שממית את חלק הרע שבקרבו, הוא על ידי שעוסק בתורה בחשכת הלילה, ועל ידי זה הוא ממית עצמו להרוג את חלק הרע שהוא היצר הרע שבקרבו.

יומתק להבין בזה הטעם שזכה ריש לקיש לדרוש כן, כי בכך היה (חגיגה יד:): **"נאה דורש ונאה מקיים"**, כמבואר בגמרא (ב"מ פד.) כי בראשית דרכו היה מנהיגם של שודדי דרכים, עד שבא רבי יוחנן וקירבו תחת כנפי השכינה ולימדו תורה. אצל רבי יוחנן רבו המית עצמו באהלה של תורה, עד שנתעלה לרבן של ישראל מגדולי חכמי התורה שבעל פה, אשר מאמריו הקדושים מפוזרים בכל קצווי תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי.

הנה כי כן ירווח לנו להבין מה עמקו דברי התנא האלקי רבי עקיבא: **"רבי עקיבא היה יושב ודורש והציבור מתנמנם"**, כי דרש להם דברי תורה גם בשעות הלילה, אשר כפי המבואר ברמב"ם **"אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה"**, אולם הציבור שלא ידע מזה נמנמו מתוך עייפותם, לכן **"ביקש** [רבי עקיבא] **לעוררן"** ולהראות להם החשיבות הגדולה של עסק התורה בלילה, ואמר להם, **"מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה"**, ולא מסרה נפשה שלא להתחבר עם אחשורוש שהיה גוי.

התשובה על כך היא כמו שכבר למדנו, **"תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות"**, כי בראותה שסיבב הקב"ה שתמלוך על קכ"ז מדינות כמספר שני חייה של שרה, השכילה להבין מזה שהיא צריכה להפריד את החלק הרע מהחלק הטוב שבה ולשלוח שידה במקומה, אם כן עלינו ללמוד מזה שיש בכוחנו על כל פנים להרוג את החלק הרע שבקרבנו על ידי שנעסוק בתורה גם בחשכת הלילה, ועל ידי זה עורר רבי עקיבא והלהיב את הציבור להיות ער ולעסוק בתורה גם בלילה.

[במאמר הבא לפרשת תולדות נשתעשע בעהי"ת לפי האמור בגילוי הנפלא של השל"ה הקדוש, כי יעקב אבינו אמר ליצחק אבינו "אנכי עשו בכורך", משום שהפריד מעשו את החלק הטוב שבו ולקחו לחלקו].

שבילי הרקיעא

רבי עקיבא גילה לציבור המנמנם שהשומעים תורה מרבם הם בבחינת מלכות המקבלת שפע רב מכל קומת הקדושה

בפרשתנו פרשת חיי שרה דבר בעתו מה טוב להתבונן במאמר הנפלא במדרש (ב"ר נח-ג): **"רבי עקיבא היה יושב ודורש והציבור מתנמנם, ביקש לעוררן, אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות".**

רחש לבי דבר טוב לבאר ברתת ובזיע החידה הסתומה בדברי רבי עקיבא, איך ביקש לעורר את הציבור על ידי הקשר בין אסתר שמלכה על קכ"ז מדינות לשרה אמנו שחיתה קכ"ז שנה, נקדים מה שגילה לנו רבינו האריז"ל ב"לקוטי תורה" בפרשתנו ב' טעמים, מדוע זכתה שרה אמנו לחיות קכ"ז שנה, טעם א' (בדיבור הראשון), כי היא כנגד קומת הקדושה של עשר הספירות: **כתר, חכמה, בינה, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות.**

מאה ועשרים ושבע שנים כנגד קומת הקדושה של העשר ספירות

והנה ידוע כי עשר ספירות כלולות כל אחת מעשר ספירות, וכן כל אחת מאלו כלולות מעשר ספירות, אולם באופן כללי כל מה שהוא יותר מעלה מתגלה בו יותר פרטים. מגלה לנו האריז"ל כי בספירת **"כתר"** שהוא עליון מכולם מתגלה בו מאה ספירות, ובב' ספירות **"חכמה ובינה"** שהן המוחין מתגלה בכל אחת מהן עשר ספירות, וביחד הן עשרים ספירות, ואילו בז' ספירות תחתונות **חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות**, מתגלה בכל אחת מהן רק ספירה אחת, והרי הן ביחד מאה ועשרים ושבע, לכן כנגד כל קומת הקדושה של העשר הספירות חיתה שרה קכ"ז שנה.

ויש לציין כי טעם זה של רבינו האריז"ל מקורו בזוהר הקדוש (פרשתנו קכב:) שמפרש סוד הכתוב (בראשית כג-א): **"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה"**, בלשון קדשו: **"וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה, אִינּוּן חַיִּין כְּלָהוּ לְעֵילָא, מֵאָה שָׁנָה לְעֵילָא, וְעֶשְׂרִים שָׁנָה לְעֵילָא, וְשֶׁבַע שָׁנִים לְעֵילָא, כְּלָהוּ הֲווּ כְּדָקָא יְאוּת"**. פירוש, **"ויהיו חיי שרה, אותם החיים הם כולם למעלה. מאה שנה למעלה, ועשרים שנה למעלה, ושבע שנים למעלה, כולם היו כראוי".**

וכוונתו ברורה על דרך שביאר רבינו האריז"ל, ששני חייה של שרה יש בהן רמז נפלא על קומת הקדושה של העשר הספירות, ובתוך הדברים הנ"ל מיישב הזוהר הקדוש כמין חומר מה שמפרט הכתוב הסדר בשני חייה (בראשית כג-א): **"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה"**, כי כן הוא הסדר מלמעלה למטה, **"מאה שנה"** כתר, **"ועשרים שנה"** חכמה ובינה, **ושבע שנים"** ז' תחתונות. יומתק לבאר הטעם שהם רמוזים בשנים כי **שנ"ה** בגימטריא **ספיר"ה**].

עתה נבוא לטעם הב' שמבאר האריז"ל ב"לקוטי תורה" (שם ד"ה ותמת שרה), כי שרה היא מרכבה למלכות שיש בה שם **אדנ"י** בריבוע שעולה עם הכולל קכ"ז, הנה הדברים בלשון קדשו על הפסוק (שם ב):

"ותמת שרה בקרית ארבע. הנה שרה סוד המלכות, והנה הכתר של המלכות הוא שם אדנ"י בריבוע כמו שביארנו בדרושים, והנה הם ד' מציאות א' א"ד אד"נ אדנ"י, וזהו בקרית ארבע, אמנם עם היותם ד' צרופים הכל אחד וחיבור אחד, וזהו חברון, לכן תמצא שחיתה קכ"ז נגד שם הנ"ל שעולה עם הכולל קכ"ז".

ונראה לצרף ב' הטעמים של האריז"ל והיו לאחדים, כי היות ששרה אמנו היא מרכבה למדת מלכות שאין לה מגרמה כלום אלא ממה שהיא מקבלת מכל הספירות שלמעלה ממנה, ולכן חיי שרה אמנו שהיתה מרכבה למדת מלכות היו קכ"ז שנה, כנגד כל קומת הקדושה של עשר הספירות בעולם אצילות שנמשכים מהן חיים.

אחשורוש מלך על קכ"ז מדינות כנגד עשר ספירות מצד הקליפות

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שדרש רבי עקיבא: **"מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות"**. ויש לומר הביאור בזה, על פי מה שאמר החכם מכל אדם (קהלת ז-יד): **"זה לעומת זה עשה האלקים"**.

וביאר הרמ"ק ב"פרדס רמונים" (שער כה פ"א): **"ראוי לנו לדעת כי גם את זה לעומת זה עשה האלקים, כי כמו שיש צד הקדושה והטהרה והצדקה והיושר וטוב... כן יש צד הקליפה שהיא הטומאה הרצוצה שהיא הקטרוג, ומצדה המשטין ומעוות את האדם מדרך הישר אל דרך לא טוב".**

הנה כי כן נשכיל להבין לפי זה הטעם שפתח הכתוב במגילה (אסתר א-א): **"ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש מאה ועשרים ושבע מדינות"**, כדי ללמדנו שאחשורוש רצה להתנגד לקדושה ולהגביר את עשר ספירות שמצד הקליפות.

יומתק להבין בזה מה שדרשו בגמרא (מגילה יא.): **"שבע ועשרים ומאה מדינה, אמר רב חסדא בתחילה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה"**. לפי האמור הביאור בזה, כי כמו שבקדושה עולים במדרגה מלמטה למעלה, כן זה לעומת זה עלה אחשורוש בכוחות הטומאה, למלוך תחילה על ז' ספירות תחתונות, ואחר כך למלוך על עשרים ספירות חכמה ובינה דקליפה, עד שעלה למאה מדינות כנגד כתר דקליפה.

שבילי הרקיע

וזהו שדרש רבי עקיבא: **"מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה"**, כלומר באיזו זכות זכתה למלוך מצד הקדושה על קכ"ז מדינות מצד הקליפה, להכניע את אחשורוש והמן וכל כוחות הטומאה, **"אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות"**, כי בזכות שרה אמנו שהיתה מרכבה למלכות וקיבלה שפע מכל קומת הקדושה, על ידי זה זכתה גם אסתר שהיתה מרכבה למלכות, כמו שכתוב (אסתר ה-א): **"ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות"**, למלוך על קכ"ז מדינות להכניע את כוחות הקליפות של אחשורוש והמן הרשע.

"פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה" הרב והתלמיד מייחדים קוב"ה ושכינתיה

בדרך המלך נלך לבאר לפי האמור, איך התכוון רבי עקיבא לעורר את הציבור שהיה מנמנם, על ידי שדרש לקשר בין אסתר שמלכה על קכ"ז מדינות לשרה אמנו שחיתה קכ"ז שנה, בהקדם לפרש מה שכתוב (משלי כח-ט): **"מסיר אוזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה"**, על פי מה שפתח רבינו האריז"ל את "שער הכוונות" (דרושי ברכת השחר דף ב.) בלשון קדשו:

"הקדמה אחת קטנה. דע כי כל תפילה היא בעולם העשיה בסוד (תהלים קב-א) **תפילה לעני, והיא המלכות השואלת צרכיה ומתפללת אל זעיר אנפין, וסימנך** (שם קט-ד) **ואני תפלה. וזהו הטעם שכל לשון תפלה נכתב בתורה בלשון שפיכת נפש, כמו שאמר הכתוב** (שמואל א א-טו) **ואשפוך את נפשי לפני ה', והיא בחינת מלכות דאצילות או עולם העשיה הנקרא נפש".**

נקדים עוד מה ששנינו בגמרא (ב"ב עה.): **"פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה"**. הביאור בזה על פי הידוע כי השמש הוא כינוי להקב"ה המשפיע, כמו שכתוב (תהלים פד-יב): **"כי שמש ומגן ה' אלקים"**, ולעומת זה הלבנה היא כינוי למלכות המקבלת דלית לה מגרמא כלום כי אם מה שמקבלת מהשמש, ולכן פני משה רבן של כל ישראל הוא בבחינת שמש, כי השפיע תורת ה' לישראל, ואילו פני יהושע תלמידו הוא בבחינת הלבנה שכל מה שידע למד ממשה רבינו.

על פי האמור יפתח לנו פתח מה שניתן ללמוד מספרים הקדושים, כי כשהרב המשפיע מלמד תורה לתלמידיו המקשיבים לדברי תורתו, הרי הם גורמים באתערותא דלתתא לעשות אתערותא דלעילא לייחד קוב"ה ושכינתיה, שהקב"ה משפיע שפע רב טוב למלכות שהיא השכינה דלית לה מגרמה כלום.

הנה כי כן זהו פירוש הכתוב **"מסיר אוזנו משמוע תורה"**, שאינו חפץ להיות תלמיד שהוא בבחינת מלכות לשמוע תורה מפי רבו שהוא בבחינת משפיע, על ידי זה **"גם תפלתו תועבה"**, שהרי תכלית התפלה היא שהמלכות מתפללת לקבל שפע מהקב"ה, וכל זה הוא רק על ידי אתערותא דלתתא כשהתלמוד שומע תורה מפי רבו.

מעתה יאירו עינינו להבין מאמר המדרש: **"רבי עקיבא היה יושב ודורש והציבור מתנמנם"**, כי טעו לחשוב שעיקר הגדולה הוא רק לרבי עקיבא שדרש בתורה לפי גודל השגתו, ולא השכילו להבין שגם להם המתאמצים לשמוע וללמוד תורתו יש חשיבות גדולה, כי הם גורמים בכך ליחוד קוב"ה ושכינתיה. לכן ביקש רבי עקיבא לעוררן על ידי שיראה להם החשיבות הגדולה של התלמידים שמקבלים תורה מרבם: **"אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה"**, איך זכתה למלוך על קומת הקליפה של קכ"ז מדינות.

"אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות", כי אף על פי ששרה היא רק בבחינת מלכות שהיא הספירה העשירית, אמנם בהיותה מקבלת מכל הספירות שלמעלה ממנה, היא מקבלת קכ"ז אורות שהם קומת הקדושה של כל העשר ספירות. הנה כי כן בזכות זה זכתה אסתר שהיא מרכבה למלכות בסוד **"ותלבש אסתר מלכות"**, לקבל שפע מכל קומת הקדושה שהן קכ"ז אורות, ולמלוך על קכ"ז מדינות של אחשורוש מצד כוחות הקליפות.

והענין ביתר שאת על פי מה שמבואר במדרש (אסתר רבתי ז-יג) כי גזירת המן היתה משום שלא שמעו בקול מרדכי שהזהירם שלא ללכת לסעודתו של אחשורוש, לכן שלחה אסתר את התך ותצווהו על מרדכי (אסתר ד-טז): **"לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן"**, כדי שיקבלו דברי תורה ותוכחה ממרדכי רבם, ועל ידי זה יזכו לגרום אתערותא דלעילא להמשיך שפע רב טוב מקומת הקדושה הכלולה מקכ"ז אורות להכניע את קכ"ז מדינות של הקליפה, ועל ידי זה השיגו הציבור כמה חשוב הוא לשמוע את תורת רבם, כי הם בבחינת מלכות הזוכים לקבל את כל השפע של קומת הקדושה.

תודתנו וברכתנו נתונות לאלו שנדבו את הוצאת הגליון לזיכוי אחינו בני ישראל

משפחת מהדב הי"ו – לעילוי נשמת אמם האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני ע"ה

להורדת המאמרים shvilei.com לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com